

Stadslandbouw

Benut de vruchtbare bodem en versterk de uitvoering door de aanpak te verbreden en te verbeteren en de voortgang te monitoren.

Oorspronkelijke uitgangspunten

Eén van de dingen die Oosterwold een uniek gebied maakt, is dat er vanaf de start is ingezet op het realiseren van stadslandbouw als groene drager van het gebied. Elk standaard kavel bestaat daarom voor 50% uit stadslandbouw. De insteek is een gebied te creëren waar gebruik wordt gemaakt van de voedselrijke bodem, een verhoogd voedselbewustzijn wordt gestimuleerd en een concrete invulling wordt gegeven aan kortere voedselketens. Zo is de ambitie gesteld dat Oosterwold voorziet in 10% van de regionale voedselproductie. In de praktijk zijn er de meest uiteenlopende uitvoeringen terug te vinden van traditionele moestuinen tot moderne stadsboerderijen.

Uitdagingen

Ondanks de vele succesvolle voorbeelden van stadslandbouw in Oosterwold, volgt de realisatie niet altijd de droom. De totale ontwikkeling van stadslandbouw in het gebied, en daarmee ook de beoogde voedselproductie voor de regio, blijft achter bij de verwachting. Concrete uitdagingen zijn o.a.:

- **Definitie niet altijd duidelijk** - De definitie van stadslandbouw is niet altijd duidelijk. Sommige initiatiefnemers zoeken de grenzen op en

dragen niet bij aan de ambitie van 10% van de regionale voedselproductie wat tot frustratie leidt bij andere initiatiefnemers die wel veel investeren in de stadslandbouw op de eigen kavel.

- **Expertise ontbreekt** - Expertise rondom voedselproductie, verwerking en afzet ontbreekt vaak bij initiatiefnemers. Hierdoor zijn deze onderdelen minder effectief.
- **Randvoorwaarden ontbreken** - Initiatiefnemers hebben niet altijd toegang tot de benodigde materialen voor stadslandbouw. Daarnaast is er vaak een gebrek aan ruimte voor de verwerking van producten en gebrek aan plekken voor afzet. Ook zijn regels rondom voedselveiligheid en hygiëne ondoorzichtig en vragen deze een aparte expertise.
- **Tijdrovende bezigheid naast werk en gezin** - Stadslandbouw kost initiatiefnemers veel tijd. Dit vormt vooral een uitdaging voor degene die ander werk hebben of bijvoorbeeld de zorg voor kinderen dragen.
- **Beperkte betrokkenheid bij uitbesteden** - Op sommige plekken waar de stadslandbouw is uitbesteed, zijn bewoners niet betrokken. Ook is er geen sprake van lokale of regionale afzet.

Mogelijke oplossingen

Stadslandbouw

Algemeen

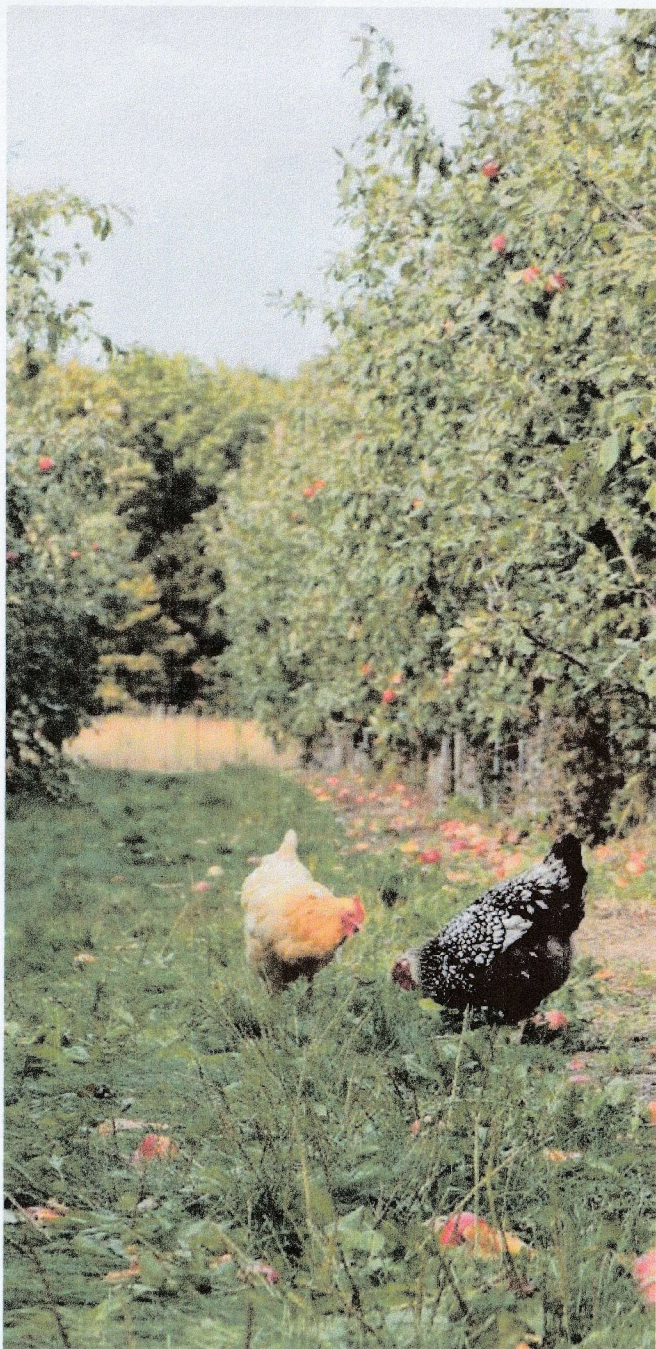
Ambitie naar beneden bijstellen | Eén mogelijkheid is om de lat lager te leggen en bijvoorbeeld het vereiste percentage stadslandbouw per kavel los te laten. Deze oplossing verlicht de druk op initiatiefnemers en vergroot de haalbaarheid van de ambitie, maar doet ook af aan het bijzondere karakter van Oosterwold als gebied waar wonen en stadslandbouw samengaan. Deze oplossing vraagt om een aanpassing van het bestemmingsplan, een aanpassing van de overeenkomst tussen overheden en een aanpassing van de overeenkomst tussen eindgebruiker en overheid.

Ruimte bieden voor bredere invulling | Een andere mogelijkheid is om de nadruk op voedselproductie te verbreden en ook bijproducten zoals bijvoorbeeld wol of hout toe te voegen aan het palet van mogelijkheden. Dit biedt initiatiefnemers de ruimte om ook minder arbeidsintensieve maar alsnog groene productielandschappen in te richten, zoals een gemengd houtproductiebos. Het groene deel van de stadslandbouw ambitie zou met deze insteek alsnog ingevuld kunnen worden. Bij elke mogelijke invulling, is het belangrijk om na te denken hoe stadslandbouw een (grotere) bijdrage kan leveren aan de groene structuur (bijv. ecologische verbindingen) en duurzaamheid (bijv. kortere ketens). Deze oplossing vraagt om een aanpassing van beleid en een aanpassing van het proces.

Hogere voedselproductie en groter voedselbewustzijn

Debat faciliteren | Er is qua ondersteuning, verleiding en stimulering veel mogelijk om een hogere voedselproductie en groter voedselbewustzijn te realiseren. Faciliteer bijvoorbeeld (financieel) de inzet van een groene opbouwwerker die actief kennis deelt met bewoners middels workshops en bijeenkomsten. Niet alleen over hoe je voedsel produceert, verwerkt en afzet maar ook hoe je voedselgemeenschappen opbouwt.

Zorg ook dat er gesprekken gevoerd blijven worden tussen bewoners en de gemeente om continu wederzijds begrip te creëren over wat verwacht kan worden van de bewoners op het gebied van de stadslandbouw en hoe deze verwachtingen nog beter kunnen worden waargemaakt. Houd workshops en bijeenkomsten (zoals Oosterwold Ontkiemt), waar leden van de gemeenschap elkaar ontmoeten en gezamenlijk het gesprek aangaan over de toekomst van stadslandbouw. Deze oplossing vraagt om een aanpassing van het proces.

Stadslandbouw

Lokale kennis en commitment vergroten | Er ontstaat al steeds meer kennis binnen Oosterwold die wordt gedeeld (bijv. via Oogsterwold). Faciliteer kennisdeling vanaf de start met het organiseren van een gezamenlijk startmoment voor kavels die min of meer tegelijk worden uitgegeven. Faciliteer tijdens de beheerfase workshops en bijeenkomsten teneinde de kennis paraat en up-to-date te houden. Organiseer cursussen over wat voedsel is of over bijvoorbeeld korte ketens. Of laat bijvoorbeeld externe professionals op uitnodiging de laatste inzichten delen tijdens op zichzelf staande themabijeenkomsten. Vraag ook eens een lokale boer om kennis te delen.

Bijkomend voordeel van het actiever kennis delen en vaker samen komen rond het onderwerp, is dat er meer commitment ontstaat. Met een jaarlijkse enquête waarin gevraagd wordt naar waar men trots op is geweest qua stadslandbouw op de eigen kavel en wat de doelen voor het komende jaar zijn, kan commitment aan de gezamenlijke stadslandbouw doelen worden vergroot.

Werf nieuwe initiatiefnemers via specifieke (vak)bladen zodat je mensen aantrekt voor Oosterwold die al geïnteresseerd zijn in stadslandbouw. Laat geïnteresseerden bijvoorbeeld ook een digitale toelatingsquiz over stadslandbouw maken. Dan leren ze spelenderwijs wat stadslandbouw is, wat de regels zijn en krijgen ze inzicht in hoeveel tijd en kapitaal het kost. Zo kunnen ze van tevoren bepalen of Oosterwold iets voor hen is.

Een andere optie is om nieuwe initiatiefnemers een startpakket te geven om ze op gang te helpen. De inhoud verschilt per tijdsbesteding (6 uur per week / 12 uur per week). De Coöperatie Stadslandbouw ontwikkelt een app met moestuinplanner. Hier wordt allerlei informatie over stadslandbouw, voedselproductie, -verkoop en -consumptie gedeeld en verzameld en kun je ondersteuning krijgen en kennis en materialen delen. Een warme overdracht is wel wenselijk. Deze oplossing vraagt om een aanpassing van het proces.

Een ontmoetingsplek voor stadslandbouw creëren | Er is op internet al heel veel informatie te vinden. De meningen zijn verdeeld of een extra online en interactieve gids of handleiding voor stadslandbouw nodig is. Wel is er behoefte aan een fysiek gebouw als ontmoetingsplek voor stadslandbouw. Een fysieke locatie in de wijk om elkaar te ontmoeten, maar ook een plek om producten te verwerken en bewaren. Een plek voor de distributie van landbouwproducten en voor het houden van workshops en het delen van kennis en spullen.

Het gebiedsteam zou de oprichting van dit gebouw actief kunnen faciliteren (en erin investeren). Idealiter zijn er meerdere van dit soort plekken in deelgebied 2, zodat er altijd eentje dichtbij is. Deze oplossing vraagt om een aanpassing van het proces.

Meer ruimte voor gezamenlijke opzet creëren | Gezamenlijke initiatieven bieden deelnemers de ruimte om gebruik te maken van elkaars capaciteiten en naar draagkracht bij te dragen. Met meer gezamenlijke en/of geclusterde (grond of functie bij elkaar leggen) initiatieven kan de realisatie van stadslandbouw dus worden verbeterd; wie er individueel moeite mee heeft, kan aansluiten bij een collectief om alsnog het beste uit de stadslandbouw van de eigen kavel te halen. Ook kan een gezamenlijke aanpak de sociale cohesie positief beïnvloeden.

Ook al zijn er voorbeelden waar de samenwerking opgezocht wordt, zou het al vanaf de uitgifte actief gestimuleerd kunnen worden dat er collectieve stadslandbouw initiatieven worden opgetuigd.

Stadslandbouw

Dit vraagt om aanpassingen van de spelregels om voortaan niet alleen per kavel maar bijvoorbeeld als groep van initiatiefnemers te voldoen aan het vereiste percentage stadslandbouw. Zo kunnen tuinders die behoefte hebben aan meer ruimte of bewoners met meer ambitie dan ze op de eigen kavel kwijt kunnen andere kavels voor hun rekening nemen.

Maak ook voor ontwikkelaars concreet waar de 50% stadslandbouw aan moet voldoen. Het borgen van de verbinding tussen de eindgebruiker en de stadslandbouw tijdens zowel ontwikkeling als beheer blijft hierbij belangrijk. Deze oplossing vraagt om een aanpassing van het beleid en een aanpassing van het proces.

Particuliere stadslandbouw met professionals combineren | Niet als vervanging van individueel maar als aanvulling in gevallen waar het logisch is om professionals een rol te geven. Belangrijk blijft het borgen van de binding. Een boer heeft altijd veel hulp nodig, dus er zou genoeg ruimte moeten zijn voor het betrekken van bewoners. Een open erf en wederzijdse afspraken over bijdrage moet dus mogelijk zijn. Een ander belangrijk aspect is het borgen van commitment. Zo zou de boer in dienst kunnen zijn van het collectief of zouden er wederzijdse afspraken gemaakt kunnen worden in het geval van pacht.

Daarnaast is het van belang om afspraken goed vast te leggen (in een koopovereenkomst, kettingsbeding of als onderdeel van een vereniging/stichting) en ruimte te houden voor diversiteit qua mogelijke concepten (zoals pacht of herenboer op verschillende schalen, coöperatie met professionele ondersteuning, divers ondernemerschap; commercieel, semi-commercieel en recreatief).

Eén oplossing is stadslandbouw te clusteren en professioneel te (laten) begeleiden wanneer dat gewenst is. Je zou hiermee bewoners die moeite hebben met de voedselproductie kunnen ontzien op het moment dat dat gewenst is (bijvoorbeeld in verband met levensfase of bij een langere afwezigheid). Hiermee creëer je ook betrokkenheid van geprofessionaliseerde partijen (zoals coöperaties of boeren).

Ook kan samenwerking opgezocht worden met een Tuin Moes-achtige constructie of met een herenboer. Een Herenboerderij is een duurzaam opererend, kleinschalig coöperatief gemengd bedrijf met ongeveer 200 leden. Het is ongeveer 20 hectare groot en brengt voornamelijk voedsel voort. In vele gevallen wordt de Herenboerderij dagelijks gerund door een boer die fungeert als bedrijfsleider. De boer werkt voor de leden van de coöperatie en wordt ook door hen betaald.

Al bij het stippen kan er nagedacht worden of een initiatiefnemer liever zelf stadsboer wil zijn of zich wil aansluiten bij een coöperatie of ander collectief en daarmee het stadsboeren (voor een deel) wil uitbesteden. Dit kan met name interessant zijn op gronden van ontwikkelaars, in combinatie met een maatschappelijk programma en betaalbaar wonen.

Vanaf de uitgifte kan er dan al direct samengewerkt worden met de boer; bewoners die direct met de boer ontwerpen. Daarbij gaat het niet alleen om het ruimtelijk ontwerp maar ook de opzet qua teelt en distributie.

Aandachtspunten zijn:

- De opzet en afspraken dienen op de lange termijn stand te houden. Gedacht kan worden aan vooraf vastgestelde termijnen, waarna evaluatie en vervolgens eventueel aanpassing van de opzet en afspraken plaats vindt.
- De randvoorwaarden voor voedselproductie, vergunning, certificering, hygiënisch werken, etc. dienen (voor zover mogelijk) makkelijker bereikbaar gemaakt te worden.
- Zorg per ontwikkeling voor een duidelijke beheerder voor de lange termijn.

Deze oplossing vraagt om een aanpassing van de overeenkomst tussen eindgebruiker en overheid, een aanpassing van beleid en een aanpassing van het proces.

Aantal grotere landbouwstukken overlaten aan professionals | De huidige maat van de stadslandbouwkavels sluit over het algemeen beter aan op het principe van zelfvoorzienende kavels. Door een aantal grotere landbouwstukken over te laten aan professionals (natuur inclusief boeren) wordt lokaal produceren voor de regio beter gerealiseerd. Deze oplossing vraagt om een andere insteek in het omgevingsplan en een aanpassing van het proces.

Handhaving op stadslandbouw

Meer verleiden en faciliteren | Eén oplossing is de huidige uitgangspunten van stadslandbouw en daarmee de huidige globale definitie te behouden. Minder goede voorbeelden niet dwingen maar verleiden door overtuiging en het goede voorbeeld geven. Door het delen van aantrekkelijke voorbeelden en het laagdrempelig beschikbaar maken van nuttige contacten, kunnen initiatiefnemers gestimuleerd worden om meer uit stadslandbouw te halen. Ondersteun nieuwe bewoners met het plannen en afstemmen van hun voedselproductie op een manier die afgestemd is op verschillende niveaus van kennis en ervaring met stadslandbouw. Bestaande initiatieven zoals Oogsterwold kunnen een lokale bijdrage leveren in het faciliteren. Deze oplossing vraagt om een aanpassing van het proces.

Strikter handhaven | Een andere oplossing is om via handhaving strikt toe te zien op de naleving van de spelregels. Hiervoor moet stadslandbouw meetbaar en handhaafbaar gedefinieerd worden; een checklist waarop gehandhaafd kan worden. De gemeente dwingt dan af door regelgeving en handhaving.

Handhaving gaat wel gepaard met een duidelijke instructie vooraf waarbij rekening moet worden gehouden met een periode die een initiatiefnemer nodig heeft om aan de taakstelling te kunnen voldoen. Stadslandbouw moet immers groeien en in de startperiode zijn de initiatiefnemers ook nog druk bezig met het bouwen van hun huis.

Stadslandbouw

Een dergelijke instructie vooraf heeft nadere uitwerking nodig maar kan de volgende ingrediënten bevatten:

- Een uitgebreidere soortenlijst op basis waarvan invulling kan worden gegeven aan de stadslandbouw
- De verplichting om een uitvoeringsplan t.b.v. de stadslandbouw op te stellen (hierin staat o.a. voor welke invulling gekozen wordt en wat de beoogde opbrengst is)
- Een vaste aanloopperiode
- Een monitoringssysteem waarmee bijgehouden kan worden wat de jaarlijkse opbrengsten zijn.

Dat laatste enerzijds om inzichtelijk te maken wat Oosterwold produceert en anderzijds om eenieder op periodieke momenten bewust te laten zijn van de taakstelling. Deze monitoring kan in de vorm van een jaarlijkse rapportageplicht. Op basis van deze input kan steekproefsgewijs gecontroleerd worden of initiatiefnemers zich houden aan de afspraken rondom stadslandbouw.

Het kan natuurlijk zo zijn dat iemand het niet meer kan opbrengen qua tijd of qua fysieke omstandigheden. Een optie is om als het individueel niet haalbaar is, het dan afdwingbaar collectief te maken. Individueel en collectief kunnen goed naast elkaar. Er worden vooraf afspraken gemaakt, die vastgelegd worden (publiekrechtelijk of in een kettingbeding). Waar meer handhaving op een aantal subonderwerpen volgens initiatiefnemers zeker wenselijk is, is een strikte handhaving zonder aanpassing van de insteek van stadslandbouw symptoombestrijding en vraagt het om een aanzienlijk aantal handhavers in het gebied.

Deze oplossing vraagt om een aanpassing van de overeenkomst tussen eindgebruiker en overheid, een aanpassing van beleid en een aanpassing van proces.

Aanbevolen richting

De vruchtbare bodem van Oosterwold dient niet onbenut gelaten te worden. Stadslandbouw is daarnaast één van de onderscheidende kenmerken van Oosterwold. Iets wat niet alleen initiatiefnemers en bezoekers naar het gebied trekt, maar het gebied extra bijzonder maakt als proeftuin van initiatieven. Daarnaast kan stadslandbouw een positieve bijdrage aan de sociale cohesie in het gebied.

De ambitie moet overeind blijven en de uitvoering kan worden versterkt. In de eerste plaats door de definitie van stadslandbouw te versterken. Stadslandbouw kan gedefinieerd worden als de productie van voedsel en overige landbouw gerelateerde producten in en om de stad. Naast het produceren van eten, heeft het ook andere doelen zoals het creëren van korte distributielijnen en educatie.

Stel naast de definitie een uitgebreid kader op voor de mogelijke invullingen ten aanzien van de productie van voedsel en overige landbouw gerelateerde producten. Dit kader kan meegroeien met Oosterwold en zal aanpasbaar moeten zijn wanneer dit nodig is (meer of minder invullingen met bijbehorende overgangperiodes).

De uitvoering van Stadslandbouw kan effectiever door de aanpak te verbreden en te verbeteren. Verbreden door de mogelijkheden in de uitvoering te vergroten, met name door de mogelijkheid tot clusteren en het beleggen van de uitvoering bij geprofessionaliseerde partijen (zoals coöperaties en boeren).

Verbeteren door de benodigde infrastructuur samen met de reeds betrokken partijen uit te breiden. Dit zit in kennis en expertise maar ook in fysieke ruimte die onderdelen van het stadslandbouw proces kan herbergen.

Met monitoring kan beter worden begrepen in hoeverre de productie van voedsel en overige landbouw gerelateerde producten in Oosterwold verloopt. Doelstellingen kunnen aan de hand van deze informatie worden bijgesteld en hier ligt een kans om onderlinge samenwerking te versterken door o.a. betere informatie te hebben over welke teelt wel en niet productief is in Oosterwold.

Handhaven is een laatste stap, voorafgegaan door heldere afspraken en een ondersteunende infrastructuur. Dit begint al bij de oriëntatie en inschrijving in Oosterwold, vooraf moet helder zijn waarvoor initiatiefnemers (en toekomstige kopers) kiezen. Je zou hierbij een instandhoudingsplicht kunnen opnemen zodat het ook voor toekomstige gebruikers duidelijk is welke voorwaarden gekoppeld zijn aan wonen in Oosterwold. Sancties zijn op dit moment nog niet uitgewerkt, naast een boete is het een optie om als het individueel niet haalbaar is, het dan (afdwingbaar) collectief te maken.